THE ONTOLOGY OF SOLITUDE AND THE FUNCTIONS OF REFLEXIVITY IN THE EXPERIENCE OF CULTURAL JOURNEY. CASE STUDY: OCTAVIAN PALER AND A.E. BACONSKY

Diana Câmpan
Prof. PhD., „1 DECEMBRIE 1918" University of Alba Iulia

Abstract: This essay discusses the problem of the ontological solitude, as it is highlighted in the travel journals of two Romanian nowadays writers: A.E. Baconsky and Octavian Paler. The travel memories mark, beyond their anthropological and cultural consistency, the private mentality of the traveler exposed to circular exercises of accessing fragments of the visited civilizations. For the cultural traveler the journey itself has a curative and reforming role. The solitude of the traveler is precisely the nucleus and the circular motif that facilitates self-reading attitude during the new experience. We will demonstrate that all our trips follow an inner axis and only apparently departures separate us from personal geographies.

Keywords: solitude, traveler, memories, culture, anthropology, mythology

Nu puține sunt secvențele de literatură de graniță din zona diarismului și a jurnalului / falsului jurnal de călătorie care marchează, dincolo de consistența lor antropologică și culturală, o dimensiune ontologică a ființei scriitorului, plasându-l, în calitate de emițător de semne personale ale ființării într-un spațiu *in-between*, în condiția actantului care performează sub mărcile identității voiajoare. Pluriperspectivismul, atitudine invariabil activă atunci când vorbim despre asumarea responsabilităților specifice călătoriei și, cu prioritate, voiajului cultural, presupune și obligatoria resemantizare și translatare a conceptelor-nucleu care validează mentalul colectiv și, respectiv, mentalul privat al călătorului expus unor exerciții circulare de accesate a unor fragmente de civilizații - învecinate ca substanță sau, din contră, diferențiate extrem. Intervine, în mecanismul fuzionării actului cultural al călătoriei cu decriptarea imaginarului însoțitor, o considerabilă nuanță antropologică și socio-culturală, de cele mai multe ori insuficient accesată hermeneutic la nivelul memorialisticii de călătorie, mai ales în cazul în care textul literar se desparte, viguros și amprentat de o noblețe aparte a autoreflecției, de structurile consacrate ale diarismului rutinat. Desigur, pentru călătorul cult călătoria în sine are rol curativ și reformator, însă, la o analiză mai atentă a conduitei scriitorului-călător, se va evidenția o experiență-prag asupra căreia ne propunem să poposim în prezentul studiu: *călătoria ca asumare și punere în rost bun a solitudinii.* Așadar, ne interesează nu neapărat concretețea inițiatică a călătoriei, nici rolul regenerator, nici vocația ludică a migrației între obiective, nici măcar fascinația altruistă a intrării în conduita Celuilalt/Celorlalți. Vom încerca să decriptăm codul hegemonic al călătorului cu sistem care, ancorat strategic în cultură, va permite să intre în literatura post-experiment nu doar poetica toposurilor accesate, ci și (mai ales!) poetica interioară, cea a laboratorului afectiv, respectiv călătoria interioară, necosmetizată și neaglutinată, dând măsura capacității scriitorului de a-și asuma responsabilitățile specifice călătorului și călăuzei, simultan.

Cu atât mai elocventă este călătoria interioară care dublează stratul de suprafață reflectat în textul memorialisticii de călătorie cu cât autorii jurnalelor sunt ei înșiși mari predispuși la a extinde mecanismele curente specifice experienței călătoriei culturale - care presupune, în mod firesc, învecinare, dialog, schimb de valori, intrare în spiritul micro-/macro-grupului și al societății accesate, acceptarea micului compromis care te (re)orientează spre un topos sau spre altul, sincretismul perceptiv și, abia într-o ultimă instanță, de obicei după închiderea experienței,

BDD-A29443 © 2019 Arhipelag XXI Press
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.34 (2026-11-13 23:58:36 UTC)

hermeneutica afectivă și împlinirea ontologică, cel mai adesea hibridă și alterată prin trecerea concretului într-un con al umbrei temporale. Ceea ce rămâne activ în registrul ființial al călătorului, dincolo de semnele textului reflexiv ori de achizițiile de tip informație, s-ar putea defini, în fond, ca depozit neperisabil de mărci subtile ale geografiilor interioare, geografii-oglindă, în care se răsfrânge, netimorată de nicio mască, starea dialogică fundamentală: a Sinelui cu sine. Suveran, în acest context, considerăm a fi un concept-matcă, spre care converg toate stările episodice ale ființei călătoare: ***solitudinea***. De la creionarea justificării și până la punerea în rost a experienței călătoriei, toate pragurile destinale - și, implicit, cele ale scriiturii diaristice - trebuie decriptate sub necesara asumare a ontologiei solitudinii ca principiu.

Desigur, numai aparent starea de *a fi singur-în-tine* și *singur-pentru-tine* este dublată de o filozofie a neadecvării la preajmă ori de fragmentarizarea lumii până la atingerea posibilităților de a o cuprinde și de a ți-o asuma în ordinea cunoașterii. În fond, solitudinea călătorului este tocmai fermentul, nucleul și carapacea circulară care facilitează lectura de sine fără fantoșe a actantului și care instituie hegemonia cunoașterii profunde, prin atingerea Sensului fără mediatori, la modul personal și necosmetizat. Paradoxal, tocmai starea de a fi singur facilitează, în experiența călătoriei, starea dialogică, livrarea de sine a eului către stratul non-superficial al lumii, de nu cumva adevărata potențialitatea a sacrului de a se manifesta dincolo de scoarța palpabilă ori de etajul ludic al existentului, într-un regim al profundului. O spune, de altfel, foarte plastic, Martin Buber: „Există două feluri de singurătate, după realitatea de care se desparte ea. Dacă singurătatea înseamnă să renunţam a mai experimenta şi utiliza lucrurile, ea este totdeauna necesară nu numai pentru relaţia supremă, ci şi pentru orice alt act de relaţie. Dar dacă singurătatea e absenţa oricărei relaţii, atunci nu cel care a abandonat fiinţele, ci cel care a fost abandonat de fiinţele cărora le adresa Tu-ul veritabil, şi numai el, poate să se bizuie pe bunăvoinţa lui Dumnezeu.”[1] Plecăm și noi de la premisa că singurătatea călătorului este, cum același teoretician antropolog o spune, „ o poartă”, o breșă în substanța mată a concretului, prin care se întrezărește, tentant, celălalt conținut al lumii, cel asumat interior, care nu se negociază: „Dar singurătatea nu este şi ea o poartă? În tăcerea izolării absolute, nu se arată uneori o viziune neaşteptată? Raportul cu sine însuşi nu se poate transforma în mod misterios într-un raport cu misterul?”[2]. *Văzutul* și *ne-grăitul* (amintind de *Alétheia*) compun, într-o schiță de experimentare a preajmei, cei doi poli ai cunoașterii, mixați în ordinea unei ontologii rare a evadărilor, sosirilor și asumărilor elementelor care compun experiența factologică, estetică și afectivă a călătoriei.

Ne propune să urmărim cele trei praguri ale solitudinii călătorului cult, prin două studii de caz emblematice pentru condiția intelectualului fin, pentru care livrarea de sine spre un loc ce se cere accesat după rigorile culturale este asumată nu doar ca formă a experienței și a cunoașterii, ci și ca șansă unică și irepetabilă a întâlnirii Sinelui cu sine. Vom descifra, așadar, codul solitudinii în călătoriile strategice ale lui A.E. Baconsky și Octavian Paler, ambii scriitori revendicându-se dintr-un registru grav al inteligenței, ca intelectuali rarissimi, emancipați de sub orice tip de canon sau stereotipie perceptivă și ambii acceptând, ca vocație suverană, solitudinea. Călători nehazardați, așternuți unor drumuri înalte și accesând semantica unor toposuri și geografii emblematice, A.E. Baconsky și Octavian Paler par să urmeze, deși în registre afective ușor diferite, un ritual unic al plecărilor și sosirilor, o hermeneutică simetrică a toposurilor accesate și, mai ales, o logică similară a introspecției facilitate de actul de cunoaștere, din perspectiva unei conștiințe care interoghează locul nou, integrându-l, prin învecinare, în propriul sine.

Nu de puține ori, critica de specialitate și istoria literară, dincolo de asocierea celor doi scriitori în regimul unei prietenii aparte, într-un timp cultural problematic, au evidențiat un substrat identitar comun: ambii sunt cunoscuți, în viața literară, ca mari însingurați și, mai mult, ca scriitori al căror imaginar artistic gravitează, elegant, tocmai în jurul acestui mit personal al solitudinii. Captivitatea simbolică, intelectuală și afectivă, într-un atare construct interior, va genera

[1] Martin Buber, *Eu şi Tu*, Bucureşti, HUMANITAS, 1992, p. 132
[2] *Ibidem*, p. 132

BDD-A29443 © 2019 Arhipelag XXI Press
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.34 (2026-11-13 23:58:36 UTC)

permanente luări de poziție ale insului care, îndepărtat prin stare și prin conștiință de logica evenimențialului, își poate asuma, fără rateuri, o supra-misiune extrem de fertilă în ordinea cunoașterii: despărțirea contemplativă de preajmă, plasarea și camuflarea de sine nu *deasupra*, ci *în interiorul* experienței, toate dublate de răgazul fin de a descifra codul ermetic al semnelor pe care le vizitează intelectual.

Este foarte adevărat că, în cazul celor doi scriitori vizați de prezentul studiu, prizonieratul în sintagmele solitudinii este perceput nu neapărat ca un atu, ci, mai degrabă, că o meteahnă a personalității. Octavian Paler mărturisește, tranșant, că „din singurătate e infinit mai greu de evadat decât dintr-o închisoare”[3], starea de a fi singur / însingurat fiind asociată, simetric, unui hiatus ori unei falii deschise între Eul solitar și societate, motiv pentru care confesiunea se cere interiorizată, ca parte a firii nespectaculare. Într-un superb eseu din *Scrisorile imaginare*, „Întâia singurătate” este strategic asociată tăcerii de sine, ne-ieșirii către lume: „Despre adevărata singurătate nu vorbim decât în șoaptă. Nu putem ține conferințe publice despre ea. De altfel, ce mai înseamnă o singurătate trâmbițată? Nu voi recunoaște decât în fața mea că sunt singur. Și uneori prefer să mi-o ascund și mie”[4] (*Scrisoare domnului Rilke*). Devine firească, atunci, convertirea mitologică a însăși ideii de plecare în călătorii (interioare și exterioare) în livrare de sine către un labirint asumat, ofertant din perspectiva experienței inițiatice, precum orice rătăcire identitară de jur-împrejurul propriei interiorități în care se oglindește, fără oboseală, lumea. Octavian Paler o spune fără rezerve: „Singurătatea nu e și ea un labirint? Nu are și ea două tăișuri? Asemenea deșertului, ea te înăbușă, te pierde, te obligă să ridici mai sus zidurile închisorii tale sau, dimpotrivă, te ajută să le dărâmi, să afli adevărul orbitor de simplu că nu poți trăi fără să iubești nimic, stimulându-te să te cunoști mai bine, să te judeci, să înțelegi că în carnea ta și în sufletul tău, nu altundeva, își dispută șansele dragostea și moartea”[5].

Intervine, însă, aici, un joc al sensurilor, care aruncă repede comoditatea de percepere a unei atari confesiuni tocmai la polul opus ludicului, în chiar miezul grav al filozofiei percepției. Călătorul Octavian Paler pare să urmeze, fidel, un traseu al (re)cunoașterii sinelui proiectat în semantica exteriorului, predispus, adică, la a se (re)interpreta în funcție de alianțele / despărțirile de preajmă; firesc, memorialistica de călătorie devine un corpus de proiecții ale imaginarului, valorificate din perspectiva poeticii proximității, tocmai pe tiparul oferit de Maurice Blanchot, care semnala faptul că „A vedea presupune distanța, decizia separatoare, puterea de a nu fi în contact și de a evita, în contact, confuzia. A vedea înseamnă că această separare a devenit totuși întâlnire. Dar ce se întâmplă atunci când ceea ce vezi, deși la distanță, pare că te atinge printr-un contact uimitor, când felul de a vedea este un fel de atingere, când a vedea este un contact la distanță? Când ceea ce e văzut se impune privirii, ca și cum privirea ar fi surprinsă, atinsă, pusă în contact cu aparența? Nu într-un contact activ, având inițiativa și acțiunea ce mai există încă într-o atingere adevărată: privirea este târâtă, absorbită într-o mișcare imobilă și într-un străfund fără adâncime. Ceea ce ne este dat printr-un contact la distanță este imaginea, iar fascinația este pasiunea imaginii”[6].

Nu alta este dimensiunea ontologică de la care pleacă A.E. Baconsky, și el mărturisind, cu uluitoare sinceritate, că debușeul experienței călătorului cu sistem este dat de angoasa și de oboseala vieții solitare a Sinelui în sine: „Oamenii obosesc de a fi mereu consecvenți cu structura lor, și uneori caută pretexte de infidelitate, se trădează pe ei înșiși, evadează din propria lor temniță, cum spune portughezul Pessoa, duși de un spirit al compensațiilor și al secretelor echilibrări interioare. Un alt orizont geografic, un alt oraș, o altă lume, o climă deosebită de aceea ce ți-a patronat genealogia sunt tot atâtea prilejuri de a te sustrage legilor după care tu însuți ceri să fii judecat de semeni”[7]. Mai mult, eruditul Baconsky asociază, la rându-i, voiajul interior cu asumarea experienței labirintului, dar un labirint mutat din geografiile mitologice spre geografiile ființiale, fără a-și pierde

[3] Octavian Paler, *Scrisori imaginare*, București, Editura Historia, 2007, p. 184
[4] *Ibidem*, p. 103
[5] Octavian Paler, *Un muzeu în labirint. Istorie subiectivă a autoportretului*, Cartea Românească, 1986, p. 102
[6] Maurice Blanchot, *Spațiul literar*, București, Editura Minerva, 2007, p. 34
[7] A.E. Baconsky, *Remember. Fals jurnal de călătorie,* vol. I, II, București, Cartea Românească, 1977, p. 11

BDD-A29443 © 2019 Arhipelag XXI Press
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.34 (2026-11-13 23:58:36 UTC)

pulsația misterului: „...poate că nici n-au fost călătorii în sensul obișnuit al cuvântului: aventura s-a consumat în interior, în labirintul unor confruntări și reflexii pe care melancolia exasperată și privirea de gheață n-au încetat să și le dispute”[8].

Plecarea - evadare sau asumare a solitudinii?

Interesant este că ambii scriitori caută alternative la experiența solitudinii și, într-o zonă de provizorat, mediatorii pentru starea de echilibru sunt, exact ca în cazul lui Mircea Eliade sau E.M. Cioran, bibliotecile și cărțile (scrise sau încă nescrise, potențiale). Numai că, dincolo de acest topos compensativ, ambii propun *dez-limitarea* prin asumarea geografiilor mai largi, cele presupuse de experiența evadării și a călătoriei. ,,Atâta vreme cât scriu - mărturisește Octavian Paler - nu mă simt niciodată singur […] Când lucrez uit de toate celelalte griji […] mărturisindu-mă mă simt apărat şi util”[9], însă confesiunea își complică repede registrul atunci când cochetează că peregrinarea spre mirajele unor lumi exemplare: „Iată de ce simt nevoia să recunosc că nici dragostea, nici singurătatea nu le-am descoperit cu ajutorul cărţilor. Cu ajutorul lor am încercat să le înţeleg. Dar asta e cu totul altceva. Cât despre înţelepciune, ea reprezintă un domeniu în care nu mi-am făcut niciodată iluzii. Zeiţa Atena mi-a zâmbit totdeauna ironic. De fapt, vreau să spun că nu în bibliotecă am găsit morala acestor scrisori imaginare adresate unor umbre, dintre care unele mi-au dominat lecturile şi foamea de a admira, ci pe stradă, pe ţărmul mării sau printre amintiri. N-am urmărit aici mai mult decât să mărturisesc ceea ce am aflat cu ajutorul inimii de la viaţă. Şi, probabil, tot de aceea am aşezat după fiecare scrisoare un poem fiind hotărât să respect nu legile literare, ci ale melancolicilor care m-au împins la confesiuni.”[10]

Aceeași perspectivă a plecărilor îl fascinează și pe A.E. Baconsky, cel care se definește a fi „...un om care a preferat captivității de odinioară, pe aceea, mai puțin confortabilă, a cărților lui”[11], dar care resimte o gravă problemă identitară: „…oamenii m-au înșelat prea adeseori, peisajele niciodată…”[12]. De aici - călătoria ca șansă de reechilibrare ființială și ca experiență de acceptare a dialogului cu sine într-un spațiu non-mimetic, provocator, care să tulbure comoditățile și să tenteze Eul la a lua atitudine culturală (etică, estetică, emoțională), nu atât față de coaja lumii, cât față de miezul ei neștiut până la momentul plecării. Deloc întâmplător, scriitorul găsește de cuviință să clarifice starea nudă a conștiinței la momentul plecării, dezghiocând, transparent, deopotrivă insatisfacțiile, oboseala, plictisul, lipsa de noimă a clipei, incongruența cu Ceilalți/Celălalt: „...Stătusem prea multă vreme închis în inconfortabila mea singurătate bucureșteană, mut la replicile superflue ale fantomelor ce mă frecventează nevăzute, restituindu-mi crâmpeie de vechi existențe obscure neexpiate”[13]; „Sunt obosit de a mai admira. Sunt obosit de entuziasm și de timone împrumutate. Vreau să-mi cultiv facultățile originare înstrăinate prin circumstanțe, să reparcurg alfabetul uimirilor matinale și al admirației ingenue, să am bucuria descoperirilor și a exclamațiilor necontrolate. Și acesta e unul dintre motivele călătoriei mele”[14].

Motivul plecărilor este dublat de o anume proiecție a viitoarelor sosiri: „E timpul să mă despart tot mai mult de zgură. Să meditez fără vanitate la ceea ce rămâne. Să mă așez pe această bancă, să privesc cerul albastru al Florenței, gândindu-mă la ceea ce iubesc cu adevărat, la tot ceea ce iubesc cu patimă, cu ingenuitate, cu dezolare. Singura flacără căreia merită să i te deschizi e aceea ce te restituie, purificat, luminii. Fără plângeri, fără căderi, fără zgură”[15]. Pe de altă parte, ființa călătoare știe foarte bine că ieșirea din habitual predispune la exerciții de raportare inedită la lume, stârnite de constanta curiozității și de nevoia de a te armoniza cu noul. Interesantă este, și în

[8] *Ibidem*, p. 5
[9] Octavian Paler, *Viaţa ca o coridă*, Editura Cartea Românească, 1987, pp. 154-155
[10] Octavian Paler, *Scrisori imaginare*, Editura Historia, Bucureşti, 2007, p. 2
[11] A.E. Baconsky, *op. cit.*, p. 5
[12] A.E. Baconsky, *op. cit.*, p. 88
[13] *Ibidem*, p. 11
[14] *Ibidem*, p. 114
[15] *Ibidem*, p. 203

BDD-A29443 © 2019 Arhipelag XXI Press
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.34 (2026-11-13 23:58:36 UTC)

cazul lui A.E. Baconsky, răsturnarea perspectivei călătorului rutinat: nu noutatea exterioară îl interesează, ci surprizele interioare, rolul hegemonic al introspecției: „Eu însă voi face un popas fugar și cine știe când voi mai reveni între aceste coline. De aceea umblu absent printre obiectivele pe care mi-am propus să le văd și nu-mi pot îngădui deocamdată doza de hoinăreală nonșalantă ce se implică și ea atât de firesc în registrul de voluptăți ale călătorului. Adeseori în asemenea situații rişti să nu poți vedea orașul din cauza monumentelor lui… orașul care e întotdeauna altceva decât suma acestor monumente… orașul e și văzduhul și cerul și vântul sunând în copacii lui, lumina răzbind printre străzi şi oamenii cu fizionomiile lor, cu graiul, cu gesturile, cu tăcerea… un râu ori un fluviu nu e niciodată acelaşi în toate oraşele pe care apa lui le parcurge… nici platanii nu sunt pretutindeni aceiași, nici porumbeii… de la primele mele călătorii mi-am dat seama că nici noi înșine nu rămânem aceiași când trecem dintr-un oraș în altul, că în fiecare oraș în care poposim ne întâmpină unul din nenumăratele personaje ce se alcătuiesc în ființa noastră…”[16] (Bamberg).

Pentru Octavian Paler, exact același gest al trecerii pragului și al plecării are rol curativ: „N-aș zice că devin <<altul>> la mare. Dar, cu siguranţă, devin «altfel». Probabil lumina specială de aici provoacă unele modificări în metabolismul meu. Am o stare de beţie superficială care-mi relaxează inhibiţiile şi mă curăţă, parcă, de zgură.”[17]

Întâlnirea și falsa întâlnire

Pentru eul călător solitar, așa cum îl proiectează, (pseudo)imaginar, A.E.Baconsky și Octavian Paler, toposurile accesate nu se concretizează, niciodată, în locuri care ar putea vindeca sufletul de însingurare, ci îl afundă și mai sever în izolare. Numai că, de data aceasta, este o însingurare interogativă, o solitudine protectoare, alinată, convertită de spiritul contemplativ într-un instrument de accesare a sensurilor unei lumi cu granițe greu accesibile pentru ființa hipersensibilă. Aflat la Florența, călătorul baconskyan are revelația superlativă a solitudinii, tocmai într-un spațiu care ar fi trebuit, prin destin istoric și artistic, să ofere opusul singurătății, de vreme ce se compune, în diacronie, din identități estetice multiple: „Când ești la Florența, orideunde ai veni, din orice colț al lumii, te simți într-o anumită măsură barbar. Chiar locuitorii de azi ai orașului, fie și vechi florentini, trebuie să încerce uneori acest sentiment inexplicabil, căci e absurd să locuiești la Florența. E ca și când ai spune că locuiești pe Acropole. Aici poți realiza gradul superlativ și fecund al singurătății și al melancoliei active, te poți claustra ideal printre propriile tale gânduri, până la starea de supremă tensiune interioare când toate se convertesc în ritm abstract și în muzică pură. (…) Mi-ar fi plăcut să-mi petrec aici anii studenției, între clare și calme rigori, între vise și fervori conținute care dilată și disciplinează universul sensibil, făcându-l apt pentru efectuarea tuturor adecvărilor lui virtuale, să fiu ucenic prizonier al acestei cetăți unde învățătura e inefabila emanație a văzduhului, a luminii și a fiecărei pietre. Iar acum când nu mai e cu putință să recuperez ireversibilul, nu-mi rămâne decât să arunc monede mărunte prin toate fântânile orașului, cultivând în gol o superstiție a călătorilor cu privire la reîntoarcerea prin locurile pe unde au umblat. Dacă nu se va împlini, oricum nu va fi din vina cerșetorilor ce vor culege la noapte monezile adunate în bazine. Și apoi, superstiția e frumoasă în sine și se acordă perfect cu dispoziția mea și cu risipa aurului din ce în ce mai patinat pe care-l lasă și soarele prin fântânile Florenței”[18].

Nu alta este experiența aceluiași actant într-unul dintre cele mai rafinate spații europene, în Elveția, unde, aflat într-un spațiu de pasaj - gara - loc, prin excelență, de întâlnire și relaționare, resimte tocmai contrariul dialogului cu lumea: „Gara e atât de curat întreținută încât ai scrupule să cobori din vagon. Oamenii se uită la tine dar nu par să te fi văzut. Au o privire concretă și un suflet exact. Printre ei poți fi la fel de singur ca într-o superbă pădure și la fel de sigur ca într-un excelent hotel, chiar dacă te afli undeva în pădure. Acest sentiment l-am încercat în prima gară unde trenul făcu o oprire mai îndelungată, și l-am păstrat pentru totdeauna”[19]. Așadar, societatea este una

[16] A.E. Baconsky, *Remember* II, p. 181
[17] Octavian Paler, *Aventuri solitare. Două jurnale şi un contrajurnal*, Bucureşti, Editura Albatros, 2006 , p. 11
[18] A.E. Baconsky, *op. cit.*, p. 171
[19] *Ibidem*, p. 84

BDD-A29443 © 2019 Arhipelag XXI Press
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.34 (2026-11-13 23:58:36 UTC)

nonpermisivă, călătorul nu găsește poarta de intrare în mulțime, dialogul este blocat la nivel imaginar și nu se concretizează intrarea în cutuma locului. Nu este nicidecum efectul vreunui cult țepos al personalității, nici efectul unei solitudini maladive, ci pura incapacitate a ființelor de a sta locului și de a-l percepe pe Celălalt fără grabă, conștientizându-i prezența complexă și acceptându-i încărcătura de sens și instrumentarul cu care accesează noua cultură, curios și dornic să admire.

Pentru Octavian Paler, călătoria nu face decât să adâncească și mai mult sentimentul prizonieratului într-un amalgam de semne culturale care certifică rostul antropologic al vieţuirii. Scriitorul, pătimaș iubitor al mitologiilor lumii, permite confesiunii să migreze, prioritar, către acest cod al miturilor și al arhetipalului. Aparent, o atare poziționare ar putea feri călătorul de surogate și de o mai gravă afundare în protocolul singurătății. Numai că, fie că se află în cel mai drag spațiu al visătoriilor lui mitic-filozofice - Grecia -, fie că se plasează dincolo de ocean, în exoticul Mexic sau glisează emoțiile generate de ancestralele piramide, eul călător realizează că, programatic, orice geografie a lumii acesteia pare să fi păstrat. nealterate de legile timpului. mici spații-cuib special destinate însingurașilor, percepute ca fiind oglinzi fidele ale căutătorilor de profunzime în recluziune. Sunt emoționante paginile în care Octavian Paler asociază, simbolic, destinul eului solitar unor arhetipuri precum Sfinxul („Există întrebări din care nu rodeşte niciodată vreun răspuns. Sfinxul e, poate, una din ele. Sau, poate că acesta e singurul lui destin. Să rămână de piatră, aceeaşi la marginea deşertului, singura lui certitudine”[20]) ori piramidele („Nici o ipoteză nu e imposibilă lângă această piatră bolnavă de infinit. Ele, piramidele, ne tulbură în ipostaza de meteoriţi ajunşi la noi, nu de pe altă planetă, ci dintr-un alt timp ireversibil pierdut, al pământului pe care trăim şi ne punem întrebări”[21]).

Și mai ofertante în analiza raportului dintre eul solitar și societatea care nu știe să îl asimileze ori, măcar, să și-l asume într-o stare dialogică, sunt paginile referitoare la experiența contemplării, de pe marginile prăpăstioase ale societății și din epicentrul propriei solitudini, a *fiestei mexicane*, a sărbătorescului ființial. Paradoxal, eliberându-se din codul străvechi, sărbătoarea rămâne una eminamente exterioară și exteriorizată, străinul nu are apetența pentru prinderea în ghemul ludic a neofitului-călător și, implicit, îl sorteşte unui exasperant sentiment de înstrăinare, dublat de dorul după cealaltă singurătate, din care și-a dorit să fugă prin intrarea în experiența călătoriei: „Sărbătoarea arde ca un foc purificator în care dispar toxinele unei singurătăți ce nu va întârzia după această beție de zgomot și de culoare să producă altele, mâine dimineață, poimâine, dar până atunci există această noapte și ea nu trebuie pierdută. *Hic et nunc* pare să fie o deviză născocită în Mexic, iar cuvintele înțeleptului Tagore «Nu te teme de clipă! Așa cântă glasul eternității» par să explice o fiesta”[22]; „Altfel spus, mexicanul are nevoie de sărbători pentru a-şi combate tristeţea, pentru a ieşi din sine însuşi. Fără ele, fără zgomotul şi strălucirea lor, nu s-ar putea elibera, periodic, de materiile inflamabile pe care le poartă în sine. Fiesta ar fi, deci, nu o simplă problemă de temperament, ci un remediu sau cam aşa ceva. În ea, mexicanul se descarcă de toate tăcerile de până atunci şi se răzbună pentru frustrările lui. Se dezlănţuie fără limite, pentru a uita ceea ce-l îngrădeşte în restul timpului. Cântă, dansează, aruncă petarde, nu mai are nici o prejudecată, pentru a fi, măcar o noapte, în afara superstiţiilor sale. Se bucură violent ca să-şi poată relua după aceea singurătatea.”[23] Însingurarea se accentează maladiv, senzația de non-apartenență este mistuitoare și dezaxantă în ordinea cunoașterii, nu permite ralierea la Semn: „...cauți un scop, un sens, ceva care să te arunce în vâltoare, să te facă să participi la ea, să devii un actor în spectacol, să te pierzi în învălmășeală și, neizbutind, ruptura se adâncește și te simți un intrus”[24]. Concluzia paleriană este pedepsitoare: fiesta este „Un război de guerilă împotriva singurătății”[25].

[20] Octavian Paler, *Drumuri prin memorie. Egipt. Grecia*, p. 139
[21] *Ibidem*, p. 139
[22] Octavian Paler, *Caminante*, Bucureşti, Editura Eminescu, 1980 , p. 35
[23] *Ibidem*, p. 30
[24] *Ibidem*, p. 30
[25] *Ibidem*, p. 32

BDD-A29443 © 2019 Arhipelag XXI Press
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.34 (2026-11-13 23:58:36 UTC)

Dincoace și dincolo de solitudine

Ne întrebăm, firesc, care este reacția ontologică la un atare proces de dublare ori de exacerbare a matricii solitudinii în timpul unei experiențe a voiajului cultural care fusese, inițial proiectat cu finalitate inversă: de emancipare din miezul angoasant al solitudinii. În acest punct al analizei, drumurile celor doi scriitori se despart, sensurile se radicalizează.

Călătoriile lui Octavian Paler își desăvârșesc semantica sub zodia unei bonomii care, de altfel, îi este permanent caracteristică autorului. Solitarul călător nu e cinic, nu critică, nu judecă, nu dojenește, ci își caută finalitatea experienței voiajului într-o dimensiune interioară: de acceptare neresentimentară, stoică, a hiatusului între Eu și lume. Solitudinea percepută ca matcă spre care converg treptele înțelepciunii devine, pentru Paler, sumă a virtuților. Înțelepțirile sunt, în fond, rezultatul unor procese de însingurare împlinitoare, căci numai prin retragere contemplativă se naște conștiința solidarității: „A te simţi singur nu e doar dovada unui gol, ci şi o dovadă că încă n-ai pierdut legătura cu lumea. Remarci absenţa celorlalţi. Uneori, numai prin singurătate suntem solidari. Cum spune un poet mexican: «Există zăpezi pe vulcani, dar în măruntaiele lor arde focul»”[26]. În *Scrisori imaginare*, eseistul conchide, cu o luciditate vecină spiritului epurat de orice zgură a profanului: „Nu putem trăi singuri şi toată singurătatea mea nu m-a învăţat decât să caut, chiar înlăuntrul ei, începutul unei adevărate solidarităţi. Există oameni singuri, dar nu există omul singur. «Exilat în munţii din suflet», probabil asta aţi vrut să ne spuneţi sfătuindu-ne să iubim pericolele care există.”[27] Mai mult, se naște, dintr-o atare conștiință înaltă, și dimensiunea profundă a admirației pentru însuși principiul retragerilor (fie ele voite, silite, claustrante, pedepsitoare ori protectoare): „Oare fără exilul lui Dante am fi avut *Divina Comedie*? Fără anii pustii de închisoare ai lui Cervantes l-am fi avut pe Don Quijote? Fără moartea lui Socrate, am fi avut dialogurile cele mai frumoase ale lui Platon? Aceste exemple şi multe altele nu justifică însă nici închisorile, nici exilurile, nici moartea. Ele spun un singur lucru, că în situaţii grele omul a apelat la cultură; nu i-a întors spatele şi n-a dispreţuit-o, n-a acuzat-o în numele geşelilor ei.”[28] În ceea ce-l privește, scriitorul optează, până la capăt, pentru definirea de sine fără măști, cu onestitate nedisimulată: „Dacă nu mi-a fost dat să fiu nici cinic, nici stoic, trebuia, poate, cel puțin, să refuz să fiu un <<lup singuratec>>. Or, n-am făcut decât să-mi duc și în lume bârlogul, ca Diogene butoiul, mulțumit că, din când în când, mi se ofereau semne de prietenie și de simpatie. Din care nu m-am socotit dator să învăț ceva. S-au n-am putut”[29].

În cazul lui A.E. Baconsky, conștiința incapacității de a se dezice de stigmatul solitudinii îl îndrumă spre gesturi de refuz (adesea orgolios), spre judecăți aspre, vag-ironice, fără a-l predispune la negări ostentative. Eul călător baconskyan se complace într-un statul aristocratic, care îl responsabilizează spre a emite judecăți de valoare și de gust sincere, generate de raportarea, fără mediatori, a propriilor expectații la oferta de sensuri a locurilor și a societăților pe care le traversează. De la un capăt la celălalt, metropola, orașul mic, burgul medieval, parcul, muzeul, piața, domul sunt toposuri care radicalizează sentimentul de însingurare al călătorului care „vagabondează”, insomniac, printre simboluri, tentat să le decripteze și să le personalizeze după propriile-i așteptări. Aflat, spre exemplu, la Paris, în inima metropolei Occidentale, călătorul percepe un protocol rece al asimilării, pe care îl definește, ironic, drept „pseudonim al politeții” și nimic mai mult: „Orașul câștigă noaptea în strălucire ceea ce pierde în subtilitate și atmosferă. Argintul patinat al Parisului devine aur, voalurile fine se schimbă în catifea și cerul negru capătă o solemnitate nouă; până și oamenii întâlniți noaptea sunt alții, chiar dacă imaginea lor diurnă îi urmează ascunsă. Și toți pietonii par legați de o fraternitate rece, antrenați într-o uriașă familie unde afecțiunea, simpatia, exuberanța, căldura, emoția sunt pseudonime ale politeții și ale ireproșabilei civilități rituale. Și eu sunt unul dintre ei și aș vrea să regăsesc sufletul înflăcărat și ingenuu al

[26] Octavian Paler, *Caminante*, p. 32
[27] Octavian Paler, *Scrisori imaginare*, p. 116
[28] *Ibidem*, p. 121
[29] Octavian Paler, *Autoportret într-o oglindă spartă*, p. 38

BDD-A29443 © 2019 Arhipelag XXI Press
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.34 (2026-11-13 23:58:36 UTC)

strămoșilor care acum un secol și jumătate exultau aici pregătindu-și numele de bonjuriști într-o euforie a idealurilor de glorie și renaștere. Pașii mei au sunetul pustiu, aici ca și aiurea."[30]

Aceeași incongruență cu mulțimea o resimte și în epicentrul latinității, într-un „acasă" ce se dovedește doar sediu al reconcilierii cu sine, obligatoriu înfăptuită în regimul nocturnului: „Noaptea, când mă întorceam obosit către casă, mă opream aproape întotdeauna pe o bancă în Piața Navona și rămâneam multă vreme în iluminatul ei dreptunghi alungit, mărginit de palate și de biserici, pe fațadele cărora Renașterea se îngână cu barocul. (…) Și uitam că sunt un călător grăbit, crispat fără voie în prada tuturor dorințelor de a vedea cât mai mult – lăsam timpul să treacă nenumărat, bucurându-mă de insomnia euforică și înșelătoare care mă bântuia. Vagabondaj, evaziune, poesie, târziu în piața aceea ascunsă și, nu știu de ce, atât de propice gândurilor încrucișate asemenea liniilor unui portret în peniță, gânduri pentru toate orele pustii risipite prin viața mea ca semințele mărăcinilor din șesul Prutului unde mi-am petrecut copilăria, gânduri pentru fiecare iubire și moarte trăită cândva, pentru fiecare zi fără nume și chip"[31]. Desigur, sentimentul izolării și al dramaticei neîntâlniri cu Ceilalți se adâncește și mai mult în burgurile care sunt, prin definiție, asociate Nordului ființei: „…și poate că falsele sentimente pe care ești silit să le înfrunți te epuizează mai nemilos decât cele adevărate… și atunci un popas într-un asemenea oraș îți regenerează celulele invizibile din care te simți alcătuit pe dinăuntru și dacă nu poți rămânea mai îndelung între zidurile lui, porți cu tine cel puțin principiul antidotului pentru multe excese… cred că, trăind în acest oraș, ți-ar trebui un deceniu ca să-ți găsești un prieten… dar cine și unde și-ar număra prietenii fără melancolia iluziei?... puțini cei ce de-a lungul anilor nu-și schimbă zâmbetul, nu-și schimbă steaua, nu schimbă o singurătate pe alta…"[32].

Cu alte cuvinte, pentru călătorul solitar, voiajul ca proiect cultural este numai aparent o formă de evadare din limitat și caduc. Și tot aparent este o formă de evadare din sine. Cele două studii de caz oferite de jurnalele de călătorie ale lui A.E. Baconsky și Octavian Paler - până la un punct perfect simetrice - sunt dovada clară că această specie de graniță, perfect arondabilă eseului, dezvoltă o substanțială dimensiune filozofică și de antropologie culturală, dublată de o poetică a interiorității. Dincolo de periplul umanistic al călătoriilor exterioare, memorialistica de călătorie creionează și un mozaic introspectiv care ar putea, în orice moment, să acopere golurile de cunoaștere a mecanismelor de creație și a însăși conștiinței artistului. Poetica solitudinii, așa cum s-a remarcat în prezentul studiu, poate da măsura felului în care imaginarul artistic păstrează fluctuațiile dar și consensul spiritual al relației dintre creator și lume. Mai mult, încercarea de a re-mitologiza lumea s-ar putea să găsească un ferment constructiv în chiar aserțiunile acestor mari însinguraţi, suverani peste propriile gesturi (re)instauratoare de mit. Între Eu și lume, călătorul așază, fără rezerve, o conștiință de strajă. Rostul ei este de a umple golul. Octavian Paler umple golul acesta cu rațiunea oricărei culturi: aceea de a aduce laolaltă valorile („Căci a nu fi singur înseamnă, poate, a ști să te dăruiești. A ști să renunți la trufia de a te considera cel mai important adevăr al lumii. Rostul singurătății e să ne pregătească pentru această iubire, s-o visăm și să ajungem la ea prin puterile noastre ți în cunoștință de cauză, cunoscând ce vrem să negăm. Turnul de fildeș este o invenție a culturii, dar tot cultura are datoria să-l surpe după ce a privit lumea prin el. Altfel, cultura, în loc să unească oamenii, i-ar separa. Și nu asta e misiunea ei. Dimpotrivă, datoria ei e să schimbe chiar singurătatea în valoare."[33] De cealaltă parte, oriunde s-ar afla, A.E. Bacosnky umple golul cu cea mai autentică substanță a spiritualității românești: Dorul („Încerc o stare de suflet confuză: pe de o parte părerea de rău pentru scadenţa acestui vis care e călătoria mea, pe de alta lingoarea secretă ce se numeşte dor de ţară, sentiment incert dar pregnant, sentiment de atâtea ori absurd dar nu mai puţin real, ca o lege inexplicabilă de atracţie, asemănătoare poate cu fascinaţia selenară a noctambulilor. Simţi că există undeva un pământ plin de ierburi, de grâne, de rădăcini şi de oseminte, o ţărână a tuturor tainelor tale, singura căreia vei continua să-i vorbeşti

[30] A.E. Baconsky, *op. cit.,* p. 111
[31] A.E. Baconsky, *op. cit.,* p. 241
[32] A.E. Baconsky, *Remember* II, p. 128
[33] Octavian Paler, *Scrisori imaginare*, București, Editura Historia, 2007, p. 114

BDD-A29443 © 2019 Arhipelag XXI Press
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.34 (2026-11-13 23:58:36 UTC)

chiar după ce vei fi tăcut pentru totdeauna. Şi pământul acela nimeni nu ţi-l poate lua pentru că-l porţi pretutindeni cu tine…."[34].

În fond, așa sunt toate călătoriile noastre: desfășurate pe o axă interioară și numai aparent plecările ne despart de geografiile personale.

BIBLIOGRAPHY

BACONSKY, A.E., *Remember. Fals jurnal de călătorie,* vol. I, II, București, Cartea Românească, 1977.
BLANCHOT, MAURICE, *Spațiul literar*, București, Editura Minerva, 2007.
BUBER, MARTIN, *Eu şi Tu*, Bucureşti, HUMANITAS, 1992.
PALER, OCTAVIAN, *Aventuri solitare. Două jurnale şi un contrajurnal*, Editura Albatros, Bucureşti, 2006.
PALER, OCTAVIAN, *Caminante*, București, Editura Eminescu, 1980.
PALER, OCTAVIAN, *Drumuri prin memorie. Egipt. Grecia*, cuvânt înainte de Eugen Barbu, Editura Albatros, Bucureşti, 1972.
PALER, OCTAVIAN, *Mitologii subiective*, ediția a III-a, prefață de Daniel Cristea-Enache, Iași, Editura Polirom.
PALER, OCTAVIAN, *Scrisori imaginare*, București, Editura Historia, 2007.

[34] A.E. Baconsky, *op. cit.*, p. 256-257

BDD-A29443 © 2019 Arhipelag XXI Press
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.34 (2026-11-13 23:58:36 UTC)